

גבולות היחידה: שמות פרק כ"א פסוקים י"ב-כ"ז**נושא היחידה: החובל בגופו של אדם אחר****כותב:** אורן גוטמן**מספר שיעורים:** 1**הסבר כללי:**

ביחידה זו נלמד את פרטי הדינים של אדם החובל באדם אחר' ואת החיובים הממוניים כלפי הנפגע.

פתיחה:

בפתיחת השיעור' נתייחס לפסוקים י"ב-י"ז' המדברים על מצב של פגיעה חמורה בזולת, עד כדי רצח.

אדם שרצח בשוגג – גולה לעיר מקלט.

אדם שרצח במזיד – חייב מיתה

אגב חיוב המיתה – התורה מביאה עוד שלושה מקרים של חיוב מיתה: מכה אביו ואמו (עם חבורה, דם), מקלל אביו ואמו וגונב איש ומכרו.

היחידה שלנו תעסוק במקרים שבהם אדם חבל בחברו, פגע בו ולא הרגו, אך גרם לו נזק.

נפתח בסיפור:

נספר על אדם שנהג ברכב בצורה לא זהירה, דיבר בטלפון ולא היה מרוכז, ובאמצע הדרך עשה תאונה ופגע בהולך רגל. הולך הרגל הובהל לבית החולים, והנהג התפלל שהפגיעה לא תהיה כל כך קשה, כדי שיצא בזול..

נשאל את התלמידים: על אילו דברים הנהג הפוגע חייב לשלם?

נרשום את תשובותיהם על הלוח, וניכנס לפסוקים.

עיון בפסוקים:**פסוקים י"ח-י"ט: תשלומי הפוגע באדם אחר**

המורה יכתוב על הלוח את השאלות הבאות:

מה המקרה?

מה התשלומים המופיעים בפסוקים?

התלמידים יקראו בעצמם את פסוקים י"ח-י"ט, וינסו למצוא תשובות.

המורה יכתוב את תשובות התלמידים על הלוח

לאחר שהתלמידים ענו, נסכם את המקרה בפסוקים י"ח-י"ט, ונתייחס לתשלומים לפי דין תורה:
המקרה: שני אנשים רבו, והאחד הכה את השני, והשני נפל למשכב, אבל הצליח לקום ממשכבו וחוליו (אם הוא לא קם=מת, זה בעצם רוצח שדינו מוזכר בפסוקים י"ג-י"ד).

התשלומים:

1. שָׁבֶת – דמי בטלתו של המוכה ממלאכה שבה הוא רגיל לעסוק, מכיוון שבזמן מחלתו הוא לא היה יכול להתעסק במלאכה זו (התלמידים ימצאו בפסוק את המילה המלמדת על תשלום זה – "שבתו").

מומלץ להשתדל לגרום לתלמידים להגיע לפירוש המילה בעצמם. לדוגמה: מה מזכירה לכם המילה "שָׁבֶת"? מלשון לשבת. כלומר, הנפגע מושבת - חייב לשבת או לשכב, ואינו יכול לעבוד.

2. רפואה – תשלום עבור הרופאים אליהם הלך, ותשלום התרופות שאליהן הוא נזקק¹.

3. נזק - הפוגע חייב לשלם לנפגע את הנזק שהוא גרם לו, כגון: שגרם לו נכות מסוימת בגופו.

4. צער (פסוק כ"ה) – חז"ל לומדים חיוב תשלום גם על מקום שאין בו נזק אלא רק צער.

5. בושת (דברים כ"ה, י"א-י"ב) – תשלום על הבושה שנגרמה למוכה עקב המכה².

☒ כדי להקל על הזכירה של חמשת התשלומים, נציע ראשי תיבות, לדוגמה: 'שר בניץ'. אפשר לשאול את התלמידים: מי שר בניץ? הפוגע... מה הוא שר? את כל מה שיש לו לעשות כלפי הנפגע...

את המשך הפסוקים ביחידה נלמד בבקיאות:

1. פסוקים כ"א, כ"ב-כ"ז: מכה עבדו – הורגו או פצעו

בפסוקים אלו אנו לומדים על פגיעה של אדון בעבדו הכנעני. עבד כנעני מוגדר כ"קניין כספו" של האדון, ומכאן שהרשות ביד האדון להכותו ולדרבנו לעבוד. עם זאת, התורה לא התירה לאדון להמית את עבדו, ואם הוא מת כתוצאה ישירה מהמכה (ולא אחרי יום-יומיים), האדון חייב מיתה. וכן אם האדון הכה אותו מכה רצינית וחזקה שהוציאה לו את אחד מראשי אבריו (שן, עין) – העבד יוצא לחופשי. התורה רוצה לחנך אותנו לא להיות אכזריים, וגם כשמותר להכות את העבד, זה צריך להיות במידה ולא באכזריות.

2. פסוקים כ"ב-כ"ה: מריבה בין אנשים ופגיעה בטעות באישה הרה

פסוקים אלו מדברים על מקרה של שני אנשים שרבו ביניהם ופגעו בטעות באישה הרה=בהיריון. לאישה לא קרה אסון, היא לא נפגעה, אך היא הפילה את התינוק שלה.

¹ חכמים למדו מפסוק זה את הרשות שניתנה לרופא לרפא.

² נקודה לדיון: כיצד אפשר למדוד צער ובושה של אדם? האם צער ובושה נמדדים לפי כל אדם באופן פרטי, או שיש כלל עבור כולם?

הדין הוא שעל התינוק שמת- המכה צריך לשלם.
אם קרה אסון לאישה, כלומר, היא מתה מהמכה – הפסוק אומר: "ונתת נפש תחת נפש"³.

הצעות להמחשה:

✘ כתבו חיבור קצר שבו אתם מתארים אדם הפוגע בגופו של אדם אחר, וכתוצאה מפגיעה זו, הוא צריך לשלם לו את חמשת החיובים (שבת, רפואה, נזק, צער ובושת). תנו דגש על התחושות של החרטה ובקשת הסליחה של האדם הפוגע, שעלו בו עקב הפגיעה שפגע, ועל התחושות של האדם הנפגע עקב הפגיעה.

✘ נמחז מקרה של אדם שפגע בחברו. הנפגע דורש מהפוגע סכום כסף גדול מאוד, והפוגע לא מבין מדוע הוא נדרש לשלם כל כך הרבה כסף. הנפגע מתחיל לפרט לפוגע את כל הפגיעות שהוא נפגע – נזק, ריפוי, שבת, בושת, צער. הפוגע המום מכל מה שנלווה לפגיעה של הנפגע, ואומר שאם היה יודע שכל כך חמור לפגוע בחבר, הוא היה חושב פעמיים לפני שהוא היה מרים ידיים.

מסרים והפנמה:

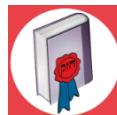

בעיות פותרים בפה ולא באמצעות הידיים – כשלאדם יש בעיות עם חברו, אסור לו להשתמש בידיים כדי להכותו ולחשוב שבזה הבעיה באה על פתרונה. בעיות פותרים רק באמצעות דיבור ישיר המכבד את האדם העומד מולנו.

תגובה מתונה ושקולה – הכעס יכול להוציא אותנו מדעתנו ולמנוע הפעלת שיקול דעת מצדנו. פעולות שאינן נובעות מתוך מחשבה, יכולות לגרום לפגיעה קשה באנשים שכלל איננו רוצים לפגוע בהם.

הרחקה ממחלוקת – אם אנשים היו מתרחקים מכל מריבה עם אנשים אחרים, הרי מציאות של מריבה הייתה מאוד רחוקה, וכך גם תוצאותיה המכאיבות והמסוכנות.

סיכום:

ביחידה זו למדנו על הנזקים הכבדים שיכולים להיגרם כתוצאה מאלמות מילולית ואלמות פיזית. אלא שהתורה מטילה את האחריות על הפוגע, והוא נדרש לפצות את הנפגע. על האדם לחשוב היטב על השלכות מעשיו, לעצור למספר שניות ולחשוב כיצד עליו להתנהג באותה סיטואציה מסוימת.

• לבקש מהתלמידים דוגמאות להתנהגויות לא טובות, ולהציע עכשיו לאור הלימוד הזה – איך ניתן לנהוג כדי לשפר את המצב. כלומר לא לתת עונש, כי עונש הוא לא דבר חינוכי

³ נחלקו התנאים האם זה עונש מוות, או רק ממון, מכיוון שלא התכוון לפגוע בה.

ומקדם, אלא לתת "תוצאה" של המעשה. למשל ילד מאחר – המידה כנגד מידה שלו תהיה להקדים. ילד שמלכלך – המידה כנגד מידה שלו תהיה לנקות, וכן הלאה. באופן זה, אנו נותנים לתלמידים אחריות על המעשים שלהם, ולמחנך של הכיתה דרך חינוכית להתמודד עם בעיות. בפעם הבאה שיקרה משהו בעייתי בכיתה, יוכל המחנך להזמין את התלמידים בעצמם "לחרוץ את דינם", לפי הכלים הנרכשים כעת.

הרחבות:

על אודות דרשת חכמים על "עין תחת עין"

לאחר שהתורה דיברה באופן מיוחד על מקרה של פגיעה באישה הרה, בפסוקים כ"ד-כ"ה היא מרחיבה לדבר על דין כללי של אנשים הפוגעים באיברים מסוימים של אדם אחר - מה יהיה דינם. לכאורה, מפשט הפסוקים עולה שאדם שהוציא את עין חברו, יצטרך להוציא גם לו את העין. האם זאת אכן כוונת התורה? חז"ל שאלו את עצמם שאלה זו, ושללו מכול ונטלו את האפשרות שפשט הפסוק מלמדנו - להוציא את העין של הפוגע. חכמים נתנו מספר תשובות⁴ מדוע אין לפרש את הפסוק כפשוטו:

1. חכמים קיבלו בתורה שבעל פה שניתנה מאת ה' בהר סיני, שאין פירוש הפסוק כפשוטו, אלא הכוונה היא שכאשר אדם פגע בעין חברו, הוא משלם לו תחת העין שהוא איבד.
2. לא הגיוני לדרוש להוציא את העין של הפוגע, אם הוא בעצמו הוציא בפשיעה את עין חברו. כמו כן, כיצד נוכל לקיים פסוק זה כאשר הפוגע הוא עיוור, שהרי שאין משמעות להוצאת עינו שממילא אינו רואה בה?

- לאור פירושים אלה, מדוע השתמשה התורה בלשון שמשמע ממנה שצריך לעקור את העין של הפוגע?
- התורה רוצה להגיד לנו כי עונשו של האדם החובל בחברו ראוי להיות במידה כנגד מידה, וזוהי המידה שנקבעה בתורה לפי הצדק ההחלטי. אולם בנידון שלנו אין לקיים את הצדק ההחלטי בכל מקרה ומקרה, שכן לפעמים המזיק הוא עיוור, ואין לקיים במזיק את העונש של מידה כנגד מידה. אם כן, המשמעות המעשית של 'עין תחת עין' תהיה תשלום. אולם גם לאחר התשלום, איננו חושבים שבא הפיצוי באופן הולם לנחבל, כי אין שום פיצוי בעולם לאיבר שנקטע. התשלום הוא עונש עבור הפוגע.

⁴ כדי להבין את הדברים באופן מלא, עלינו לקבץ את כל התשובות יחדיו לחטיבה אחת שלמה. עיינו פירוש ראב"ע (פסוק כ"ד).